10.2.2022

Asia: VNS 10/2021 vp Valtioneuvoston ihmisoikeuspoliittinen selonteko

Suomalaiset kehitysjärjestöt Fingo ry:n lausunto eduskunnan ympäristövaliokunnalle valtioneuvoston ihmisoikeuspoliittisesta selonteosta

Vastaanottaja: YmV@eduskunta.fi

Suomalaiset kehitysjärjestöt Fingo ry kiittää mahdollisuudesta lausua valtioneuvoston ihmisoikeuspoliittisesta selonteosta. Selonteossa linjataan valtioneuvoston perus- ja ihmisoikeustoimintaa kansainvälisesti, Euroopan unionissa sekä kansallisesti. Tämä Fingon lausunto kommentoi ihmisoikeuspoliittisen selonteon sisältöä etenkin globaalin ilmasto-oikeudenmukaisuuden (selonteon luku 6.3 ”Ilmastonmuutoksen hillintä ja luonnon monimuotoisuuden puolustaminen”) ja yritysvastuun (selonteon luku 4.8 Yritysten ihmisoikeusvastuun merkitys) näkökulmista.

Huomiot yritysvastuuseen, ympäristöön ja ihmisoikeuksiin liittyvissä asioissa, erityisesti koskien selonteon lukua 4.8 ”Yritysten ihmisoikeusvastuun merkitys”

Fingo pitää tervetulleena, että selonteossa huomioidaan yritysten ihmisoikeusvastuun aihealueena, jonka merkitys kasvaa ja että yritysten ihmisoikeusvastuulle on varattu oma lukunsa selonteossa. Selonteko kartoittaa kattavasti ajankohtaisia prosesseja ja keskusteluja koskien yritysten ihmisoikeusvastuun vahvistamista. Haluamme kuitenkin huomauttaa, että selonteossa mainittu Euroopan komission lainsäädäntöesitys koskien yritysten kestävää hallinnointia ja asianmukaista huolellisuutta ei ole edennyt suunnitellussa aikataulussa. Komission lainsäädäntöesityksen sisältöön liittyy epävarmuustekijöitä ja lisäksi tulee kestämään parikin vuotta, ennen kuin se astuu voimaan. Tästä syystä on tärkeää, että Suomi paitsi määrätietoisesti edistää EU:n yritysvastuusääntelyn ripeää ja kunnianhimoista toimeenpanoa, jatkaa sitovan yritysvastuulain valmistelua myös kansallisella tasolla. Selonteossa olisi suotavaa linjata selkeästi, että **Suomessa tarvitaan sitova kansallinen yritysvastuulainsäädäntö, joka kattaa yritysten huolellisuusvelvoitteen sekä ihmisoikeuksien että ympäristön osalta**.

Huomiot ilmastonmuutoksen ja ihmisoikeuksien yhteyksiin liittyvissä asioissa, erityisesti koskien selonteon lukua 6.3 ” Ilmastonmuutoksen hillintä ja luonnon monimuotoisuuden puolustaminen”

Fingo pitää hyvänä, että selonteko tunnistaa ilmastonmuutoksen ja luonnon monimuotoisuuden kadon uhkaavan perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista, ja huomaa näiden ympäristöongelmien merkityksen kasvaneen ihmisoikeuskysymyksinä. Fingo kiittää selontekoa myös siitä, että se tekee ilmasto- ja ympäristökriisien ihmisoikeusvaikutuksia käsittelevät kysymykset näkyviksi nostamalla ne omaksi alaluvukseen.

Fingo painottaa, ett ilmastonmuutos on eksistentiaalinen uhka, joka vaikuttaa jo nyt suoraan ja välillisesti kansainvälisissä sopimuksissa turvattuihin ihmisoikeuksien toteutumiseen. YK:n eri

elimet ovat todenneet, että ilmastonmuutos voi uhata ihmisten oikeutta mm. elämään, ravintoon, terveyteen, kehitykseen, elinkeinoon, riittävään elintasoon ja terveelliseen ympäristöön. Ilmastonmuutoksen eteneminen vaarantaa suhteellisesti eniten kaikkein haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten oikeuksien toteutumista. Mm. YK:n ihmisoikeusneuvosto ja kansainvälisen ilmastopaneeli IPCC ovat todenneet, että ne ihmiset, jotka ovat sosiaalisesti, taloudellisesti, poliittisesti, institutionaalisesti haavoittuvassa asemassa, tai ovat muuten syrjäytyneet, ovat myös erityisen haavoittuvia ilmastonmuutokseen vaikutuksille.

Haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten oikeudet osallistua päätöksentekoon ilmastotoimista on turvattava, ja heidän tulee olla ilmastopoliittisten toimien – erityisesti sopeutumistoimien – ensisijaiset hyödynsaajat. Ilmastonmuutoksen negatiivisille vaikutuksille haavoittuvimpien ihmisten valitus- ja muutoksenhaluoikeus ilmastotoimiin liittyen tulee myös turvata.

Ilmastonmuutos uhkaa enenevissä määrin alkuperäiskansojen oikeuksien toteutumista. Ilmastonmuutos ja kestämätön luonnonvarojen käyttö vaarantaa myös tulevien sukupolvien oikeuksien toteutumista.

Fingo painottaa, että **ihmisoikeussopimukset ja perustuslailliset lähtökohdat velvoittavat valtioita, ml Suomea, tarvittaviin ilmastonmuutoksen vastaisiin toimiin, eli ilmastonmuutoksen hillintään, ja turvaamaan tarvittavat edellytykset sopeutua ilmastonmuutoksen vaikutuksiin kaikille.** Ilmastotoimien, kuten esimerkiksi siirtyminen uusiutuviin energialähteisiin ja ilmastokestäviin ruokajärjestelmiin sekä luonnonvarojen suojelu, tulee tapahtua olemassa olevien ihmisoikeussopimusten, standardien ja käytäntöjen mukaisesti. Siirtymä ilmastokestävään yhteiskuntaan voi lisätä eriarvoisuutta ja ihmisoikeusloukkauksia, mutta muutos voi myös johtaa myönteiseen kehitykseen, jos se toteutetaan tietoisesti ihmisoikeusperustaisesti.

Fingo pitää hyvänä, että selonteko mainitsee, että on tärkeää lisätä tietoisuutta ilmastonmuutoksen ja ympäristötoimien vaikutuksista ihmisoikeuksien toteutumiseen. Tässä yhteydessä on tärkeä huomata, että ilmastonmuutos syventää **eriarvoisuutta** niin kansallisella kuin globaalilla tasolla. Ilmastonmuutos asettaa ihmisiä eriarvoiseen asemaan perustuen esimerkiksi ikään, sukupuoleen, sosioekonomiseen asemaan, syrjintään tai maantieteelliseen sijaintiin. Ilmastonmuutos on historiallisesti nykyisten rikkaiden teollisuusmaiden aiheuttama ongelma – nämä maat ovat perustaneet nykyisen vaurautensa fossiilisten energialähteiden ja kestämättömän luonnonvarojen käytön varaan. Vaurautensa ja mm. siihen pohjautuvan teknologisen kehityksensä takia rikkaat maat omaavat parhaat edellytykset sopeutua ilmastonmuutoksen tuomiin haasteisiin. **Kehittyvät ja köyhät maat ja alueet ovat vähiten vastuussa ilmastonmuutoksen aiheuttamisesta, ja omaavat myös heikoimmat lähtökohdat ja kapasiteetin sopeutua negatiivisiin muutoksiin**, kuten esimerkiksi lisääntyvään kuivuuteen, merenpinnan nousuun, lisääntyviin hirmumyrskyihin ja makean veden saatavuuden vaikeutumiseen. Kuten kansainvälisellä tasolla, myös kansallisella, yhteisöjen ja kotitalouksien tasolla ilmastonmuutos lisää eriarvoisuutta ja vahvistaa sitä ylläpitäviä rakenteita.

Ilmastonmuutos voi esimerkiksi syventää **sukupuolten välistä eriarvoisuutta**. Tämä riski on todellinen niin Suomessa, kuin kehittyvissä maissa ja etenkin alueilla, missä työnjako on sukupuolittunutta ja etenkin naisten toimeentulo on riippuvainen luonnonvaroista ja ilmaston muutoksille alttiista aloista, kuten maataloudesta, tai missä naisilla ei ole yhdenvertaista pääsyä esim. maaoikeuksiin ja sitä kautta lainoihin kuin miehillä. Ilmastonmuutoksen aiheuttaman

kuivuuden tai tulvien seurauksena maataloustuotannon väheneminen voi siten lisätä olemassa olevaa sukupuolten välistä eriarvoisuutta, kun etenkin naisten toimeentulo ja ruokaturva heikkenee. Jotta ilmastomuutos ei pääsisi lisäämään eriarvoisuutta, tarvitaan tietopohjan lisäämistä riskeistä ja niistä toimista, millä eriarvoisuutta voidaan tietoisesti ja systeemisesti vähentää ilmastotoimien suunnittelussa ja toimeenpanossa (kuten kuivuutta kestävien uusien viljelykasvien kohdentaminen naisille).

Ilmastonmuutos lisää konfliktien riskiä, esimerkiksi pahentamalla olemassa olevia sosiaalisia, taloudellisia ja ympäristöön liittyviä eriarvoisuuksia. **Konfliktit tuhoavat luonnonvaroja ja luonnon monimuotoisuutta.** Turvattomuus taas heikentää ihmisten kykyä selviytyä ilmastonmuutoksen seurauksista. Resilienssin lisäämisen yhteydessä perusoikeuksien ja erityisesti **taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien** toteuttamiseksi nousee erityisen merkitykselliseksi **universaali sosiaaliturva**. Lisäksi ympäristöä tulisi konflikteissa suojata tahalliselta tuhoamiselta sotilaallisten ja strategisten tavoitteiden saavuttamiseksi. Tässä yhteydessä Suomen tulee peräänkuuluttaa **kansainvälisen humanitaarisen oikeuden kunnioittamista, joka mm. kieltää hyökkäykset siviiliväestön kannalta välttämättömiin luonnonvaroihin, kuten viljelyalueet ja juomavesi.**

Selonteko toteaa, että ”Suomi toimii ilmastonmuutoksen hillitsemiseksi ja sopeutumiseksi sekä luonnon monimuotoisuuden turvaamiseksi siten, että perus- ja ihmisoikeudet voivat toteutua täysimääräisesti.” Tämän on oltava Suomen päämäärä; kuitenkin on tärkeä huomata, että tavoite ei tällä hetkellä toteudu. Vaikka Suomi on asettanut tavoitteekseen olla ns. hiilineutraali vuoteen 2035 mennessä, hiilineutraaliuden saavuttaminen vaatii vielä suuria tekoja. Fingo myös huomauttaa, että **Suomen kulutusperustaisia päästöjä ei huomioida hiilineutraaliustavoitteessa**. Suomalaisten kulutusperäiset päästöt, eli maan rajojen ulkopuolella mutta suomalaisen kulutuksen aiheuttamat päästöt, lukeutuvat maailma suurimpiin henkeä kohti. Suomalainen kulutus ei ole tällä hetkellä ilmastokestävää, ja sen suorista ja epäsuorista ilmasto- ja ihmisoikeusvaikutuksista tarvitaan lisää tietoa.

Fingo katsoo, **että ihmisoikeuspoliittisesta selonteosta puuttuu huomio Suomen ja EU:n globaalista vastuusta ilmastonmuutoksen aiheuttamisesta ja rahoitusvelvollisuuksista.** Fingo katsoo, että selonteon tulisi tunnistaa vallitseva huomattava rahoitusvaje etenkin kehittyvien maiden ihmisoikeuksia vahvistavaan ilmastotyöhön. Fingo alleviivaa tässä yhteydessä Suomen ilmastosopimuksissa sovittuja kansainvälisiä rahoitusvelvoitteita[1]. Fingo katsoo, että selonteon tulisi painottaa Suomen ja EU:n vastuuta mobilisoida rahoitusta ilmastotoimiin ja sen **suuntaamista**

[1]Pariisin ilmastosopimuksen yhteydessä vahvistettiin sopimuksen ratifioineita teollisuusmaita koskeva velvoite mobilisoida vuosittain 100 miljardia USD ilmastotoimiin globaalissa etelässä vuoteen 2020 mennessä aina vuoteen 2025 saakka, jonka jälkeen rahoitusvelvoitetta päivitetään ja tavoitetasoa nostetaan. Fingo, sen jäsenjärjestöt ja sen eurooppalaiset kattojärjestöt katsovat, että EU:n ja sen jäsenmaiden tulee huomattavasti lisätä kehittyville maille kanavoitavan ilmastorahoituksen määrää kansainvälisten ilmastosopimusten mukaisesti. Rahoituksen määrän ja kohdentumisen tulee pohjautua tieteellisiin arvioihin kehittyvien maiden todellisista rahoitustarpeista ja haavoittuvuuksista. EU:n tulee kaikilla kansainvälisen ilmastopolitiikan areenoilla vaikuttaa siihen, että vuoden 2025 jälkeinen maailmanlaajuinen uusi ilmastorahoitustavoite on tarpeeksi kunnianhimoinen ja sisältää erityisiä alatavoitteita koskien sopeutumistoimia. Lisäksi post-2025 ilmastorahoitusarkkitehtuurin tulee sisältää selvästi erillistä rahoitusta kehittyvien maiden ilmastonmuutoksesta aiheutuville menetyksille ja tappioille (loss and damage finnance).

ilmastonmuutoksen vaikutuksille kaikkein haavoittuvimmille alueille, kuten vähiten kehittyville maille (LDC-maat), pienille kehittyville saarivaltioille sekä Afrikkaan. Ilmastonmuutoksen negatiivisille vaikutuksille kaikkein haavoittuvimpien maiden sisällä on **suuria maantieteellisiä ja sosiaalisia ilmastokestävyyseroja: ihmisoikeuksien toteutumista vaikeuttavat tekijät jakaantuvat myös epätasaisesti**. Suomen ja EU:n tulisi ohjata tukensa ihmisoikeuksien toteutumista edistäviin sopeutumistoimiin riski- ja haavoittuvuusanalyysien pohjalta. Covid-19-pandemia on lisännyt kehittyvien maiden lahjamuotoisen ilmastorahoituksen tarvetta ja lisännyt kaikkein köyhimpien maiden velkataakkaa. Suomen ja EU:n myöntämä ilmastorahoitus ei saa lisätä kehittyvien maiden velkataakkaa.

Tässä yhteydessä on tärkeä tiedostaa, että pelkästään kehitysyhteistyövaroista maksettava kansainvälinen ilmastorahoitus ei yksin riitä aikaansaamaan globaalia ilmastokestävää siirtymää, vaan **kaikkien rahavirtojen ilmasto- ja ihmisoikeusvaikutuksia tulisi huomioida osana päätöksentekoa**. Ilmastotoimien positiiviset ihmisoikeusvaikutukset eivät tule tapahtumaan pelkästään mobilisoimalla yksityistä ja lainamuotoista rahoitusta, vaan julkisen ja lahjamuotoisen rahoituksen tarve kasvaa etenkin ihmisoikeuksien turvaamisen kannalta tärkeille sopeutumistoimille.

Osana Suomen ihmisoikeustyötä, ja jotta Suomi saavuttaa kestävän kehityksen tavoitteet vuoteen 2030 mennessä ja globaalin vastuunkantamisen kautta myötävaikuttaa myös muiden mahdollisuuksiin saavuttaa tavoitteet, tulee sen kiinnittää entistä suurempaa huomiota politiikkajohdonmukaisuuden sisäistämiseen. **Ihmisoikeusperustaisuutta tulee vahvistaa kaikessa Suomen ilmastoulkopolitiikassa, kehityspolitiikasta kauppapolitiikkaan ja turvallisuuspolitiikkaan, joilla kaikilla on ilmastovaikutuksia**. Fingo katsoo, että Suomen tulee kehittää kansallisesti ja kansainvälisesti ihmisoikeuksien toteutumista tukevia (rahoitus)**kriteerejä ja indikaattoreita** (esim. kehitysyhteistyölle ja kauppapolitiikalle) jotka ohjaavat ilmastopolitiikkatoimia ja **edesauttavat ilmastotoimien ja -rahoitusvirtojen tulosten ihmisoikeusvaikutusten seuraamista johdonmukaisesti ja avoimesti.**

Osallistumisoikeuksien toteutumisen kannalta on tärkeää, että Suomi ulko- ja kehityspolitiikassa tukee etenkin köyhien kehittyvien maiden ja niiden kansalaisyhteiskunnan täysimääräistä osallistumista ilmastotoimien ja -välineiden suunnitteluun, kehittämiseen, toimeenpanoon ja seurantaan liittyvään päätöksentekoon. Sosiaalisesti kestävien ilmastopolitiikkojen kehittämiseksi tarvitaan vahvoja instituutioita ja kaikille avoimesti saatavilla olevaa tietoa ilmastopolitiikoista ja niiden vaikutuksista. Kun tietoa ilmastotoimien ihmisoikeusvaikutuksista ja kerätään, kehitetään ja sovelletaan, on tärkeää, että paikallistason toimijoita kuullaan. Esimerkiksi uusien ilmastonmuutoksen vaikutuksia koskevat tietojärjestelmät, kuten katastrofiriskitietojärjestelmät ja sääpalvelut, tulee kehittää niin, että ne hyödyttävät ja **saavuttavat ilmastonmuutoksen vaikutuksille kaikkein haavoittuvimmat ihmiset** ja yhteisöt.

Lopuksi Fingo korostaa, että ilmastonmuutos ja siirtymä vähähiilisiin yhteiskuntiin tulee generoimaan myös suuria taloudellisia, teknologisia ja sosiaalisia etuja, innovaatioita ja mahdollisuuksia. Kaikkien valtioiden, Suomi mukaan lukien, tulisi panostaa uusien ilmastokestävien ja vähähiilisten teknologioiden kehittämiseen. **Ympäristöystävällisten teknologioiden tulisi olla kaikille saavutettavissa (hinnoittelu) ja valtioiden tulisi taata, etteivät globaalit tekijänoikeusjärjestelmät estä tärkeiden ilmastoystävällisten ratkaisujen maailmanlaajuista ja reilua saatavuutta**, kuitenkaan innovaatioita lisääviä insentiivejä tuhoamatta.

Lisätietoja: Emilia Runeberg, ilmastopolitiikan asiantuntija (emilia.runeberg@fingo.fi); Elina Mikola, kestävän talouden asiantuntija (elina.mikola@fingo.fi); Silla Ristimäki, kehityspolitiikan asiantuntija (silla.ristimäki@fingo.fi)